

Lotin va Chet Tillarida Maxsus Terminologiyani O'qitishda Tibbiyot Instituti Talabalarining Tafakkurini Rivojlantirish

M.A.Normurodova.

Farmatsevtika ta'lim va tadqiqot instituti o'qituvchisi

K.K.Исмаилов.

Farmatsevtika ta'lim va tadqiqot instituti, Ijtimoiy-gumanitar fanlar kafedrasini mudiri, dotsent

Д.А.Садиқова

Farmatsevtika ta'lim va tadqiqot instituti o'qituvchisi

Annotatsiya: Maqsad. Maqola tibbiyot universiteti talabalarining bilim qobiliyatlari va fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishning dolzarb mavzusiga bag'ishlangan. Tahlil mavzusi Lotin va chet tillarini o'qitish jarayonida O'zbekistondagi tibbiyot institutining birinchi kurs talabalarining tafakkurini rivojlantirishdir. Mualliflar tibbiyot talabalarini tomonidan maxsus terminologiyani o'zlashtirish jarayonida fikrlashni rivojlantirishning samarali usullarini ochib berishni maqsad qilgan.

Ishni bajarish usuli yoki metodologiyasi. Tadqiqotni asosini kuzatish, tasniflash, umumlashtirish va taqqoslashning umumiy ilmiy usullari, shuningdek so'rov va sinov usullari, tavsiflovchi va analitik usul tashkil etadi.

Natijalar. "Lotin tili" va "chet tili" fanlarini o'qitish doirasida qo'llaniladigan fikrlashni rivojlantirishning eng mashhur usullari "muammolar mozaikasi", "Fishbon", "Insert"dir. Monitoring natijalari tibbiyot universiteti talabalarida kasbiy ahamiyatga ega fazilatlarni rivojlantirishga yordam beradigan ko'rib chiqilgan texnikalar tizimidan foydalanish samaradorligini tasdiqlaydi. Tibbiyot universitetida o'qitishning ikki tilli yo'nalishi talabalar orasida bir qator fikrlash jarayonlarini takomillashtirishga yordam beradi. Lotin va chet tillari bo'yicha amaliy mashg'ulotlarni samarali tarkibiy tashkil etish, fikrlash jarayonlarini aktualashtirishga hissa qo'shish, chaqirish, tushunish va aks ettirish bosqichlarini o'z ichiga oladi.

Natijalarni qo'llash sohasi. Tadqiqot natijalari tibbiyot talabalariga lotin tili, kasb-hunarga yo'naltirilgan madaniyatlararo aloqa, tilshunoslik, psixologiya va chet tilini o'qitish metodologiyasining maxsus kurslarida o'qitishda qo'llanilishi mumkin..

Kalit so'zlar: fikrlash; qabul qilish; maxsus terminologiya; tibbiyot talabasi; kasbiy kompetentsiya; qiyinchilik; tushunish; aks ettirish; ikki tillilik; lotin tili; chet tili.

Tibbiyot talabalarini uchun ta'limning asosi kasbiy kompetentsiyalarni muvaffaqiyatli o'zlashtirish va turli xil klinik muammolarni hal qilish qobiliyatini rivojlantirishdir, bu ijodiy fikrlashni shakllantirmasdan va ma'lumotni o'zlashtirishga nostandart yondashuvsiz mumkin emas. Klinik amaliyot bevosita ijodiy jarayon bilan bog'liq bo'lib zamonaviy shifokor nafaqat o'z faoliyati sohasida chuqur bilim va professionallikka ega bo'lishi kerak, balki moslashuvchan, plastik aqlga ega bo'lishi kerak, bu ob'ektiv

vaziyatdagi o'zgarishlarga reaksiya tezligida namoyon bo'ladi, vazifalarni hal qilishning yangi usullarini topadi, tanqidiy fikrlash, asosiy narsani ajratib ko'rsatish va ikkinchi darajali narsalarni yo'q qilish qobiliyatiga ega. Shu munosabat bilan tibbiyot instituti talabalarida oliy ma'lumot olish jarayonida, shu jumladan "Lotin tili" va "chet tili" fanlarini o'zlashtirish jarayonida tanqidiy, mantiqiy, ijodiy fikrlashni rivojlantirish dolzarb bo'lib tuyuladi, bu tibbiyot talabasining umumiy madaniy va kasbiy dunyoqarashini rivojlantirishning bitmas - tuganmas manbai hisoblanadi .

Tibbiy amaliyotdagi yangiliklar va o'quv ma'lumotlari hajmining oshishi o'quv jarayonini tashkil etishda bir qator o'zgarishlarni keltirib chiqaradi, bu esa tibbiyotga kirishni o'z ichiga oladi. Samarali ta'lim texnologiyalarini o'qitish, zamonaviy tibbiy ta'limning asosiy farqi kelajakdagi mutaxassislarining ma'lumotni talqin qilish, tahlil qilish va qidirish sohasidagi vakolatlarini shakllantirishga, shaxsni faol yondashuv nuqtai nazaridan shakllantirishni maqsadli boshqarishga, doimiy ravishda o'z-o'zini o'rganish qobiliyatini shakllantirishga va o'z faoliyatini refleksiv- tahlil qilishni amalga oshirishga qaratilgan. Psixologik jarayon sifatida fikrlash aql, mantiq, mahsuldorlik, ijodkorlik, maqsadga muvofiqlik, refleksiv-baholash faoliyati kabi tushunchalar bilan bevosita bog'liqdir. Lotin va chet tillarida tibbiy terminologiyani o'zlashtirishda talabalar tafakkurini rivojlantirish, birinchi navbatda, ularning muommolarini va axborot-qidiruv vazifalarini hal qilishda faol ishtirok etishi, shuningdek, o'quv-tadqiqot faoliyati ko'nikmalarini shakllantirish jarayonida amalga oshiriladi.

Lotin va chet tillarini o'qitish jarayonida fikrlashni rivojlantirish jarayonini aktuallashtirish o'quv materiallarini o'zlashtirishning uchta asosiy bosqichini bosqichma-bosqich o'tishni o'z ichiga olgan amaliy mashg'ulotlarni tarkibiy tashkil etish orqali amalga oshiriladi:

- talabalarni materialni o'rganishga undash, ularning bilim qiziqishini faollashtirish, ushbu mavzu bo'yicha mavjud bilimlarni yangilash, materialni o'rganishda yo'nalishni aniqlash, o'quv mashg'ulotining keyingi bosqichlariga moslashishni o'z ichiga olgan chaqiruv bosqichi;
- yangi ma'lumotlar taqdim etiladigan tushunish bosqichi, uni ongli ravishda idrok etish, mavjud bilimlar bilan o'zaro bog'liqlik mavjud;
- ijodiy rivojlanishni, allaqachon olingan ma'lumotlarni anglashni, materialni mustaqil tizimlashtirishni, mavzuni keyingi o'rganish yo'nalishlarini aniqlashni o'z ichiga olgan aks ettirish bosqichi. Ushbu bosqichda tushunchalar va hodisalarni o'zaro bog'lash, sabab-oqibat munosabatlarini o'rnatish uchun grafik vositalar keng qo'llaniladi.

Talabalarining intellektual salohiyatini rivojlantirish muammosiga bag'ishlangan so'nggi yillardagi tadqiqotlar tahlili shuningdek, tibbiy institutining o'quv jarayonida tanqidiy fikrlashni rivojlantirish texnologiyasidan amaliy foydalanishning o'z tajribasi shuni ko'rsatadiki, turli xil texnikalardan foydalanish asosan yuqori malakali, tanqidiy fikrlaydigan mutaxassisni shakllantirishga qaratilgan kasbiy harakatlarni amalga oshirish uchun zarur bo'lgan bir qator muhim fazilatlariga ega bo'lgan tibbiyot sohasida: o'z faoliyatini rejalashtirish qobiliyati, aqlning moslashuvchanligi, ongli ravishda mustaqil xulosalar chiqarish qobiliyati, o'z faoliyatini tanqidiy tahlil qilishga tayyorlik va muvosil echimlarni izlashdan iboratdir. Bir qancha tibbiyot institutlarining talabalarini "lotin tili" va "chet tili" fanlarini o'zlashtirish doirasida kasbga yo'naltirilgan terminologiya bo'yicha o'qitish jarayonida ikki tillilik kabi tushunchaga murojaat qilinadi, bu talabalarni ikkala fan bo'yicha bilimlarni birlashtirishga yo'naltiradi. Ta'limning ikki tilli yo'nalishi talabalarining lotin-yunon etimologiyasi lug'atini chet el matnida aniqlashni, lotin kelib chiqishi prefikslari va affikslarining ma'nosini aniqlashni, lotin frazeologik iboralari va chet tilidagi so'zlarning ekvivalentlarini topishni o'z ichiga olgan bir qator aqliy operatsiyalarni muntazam ravishda bajarish qobiliyatini shakllantirishga olib keladi. Tilning

evolyutsiyasi natijasida uning o'zgarishini kuzatish qobiliyati tibbiy faoliyatni amalga oshirish uchun muhim bo'lgan maxsus fikrlash uslubining mavjudligini ko'rsatadi.

"Lotin tili" va "chet tili" fanlarini ilmiy-uslubiy qo'llab-quvvatlashni tahlil qilish Tibbiyot institutlari talabalarining amaliy mashg'ulotlar davomida va mustaqil tayyorgarlik jarayonida qo'llaniladigan tanqidiy fikrlashni rivojlantirish texnologiyasining eng mashhur usullari quyidagilardan iborat degan xulosaga kelishimizga imkon beradi: mozaika haqida, to'g'ri va noto'g'ri bayonotlar, klasterlar, ish bosqichi, o'zaro bahs, fikrlash, fishbone, zigzag, Insert, bashorat daraxti, task tahlili.

Keling, ba'zi fokuslarni batafsilroq ko'rib chiqaylik.

1. "Muammolar mozaikasi" texnikasi, qoida tariqasida, tushunish va aks ettirish bosqichlarida qo'llaniladi. Ushbu uslub keng materialni umumlashtirish, dars mavzusi bo'yicha mavjud ma'lumotlarni yangisi bilan bog'lash qobiliyatini rivojlantiradi. Shunday qilib, masalan, anatomik atamalarning tuzilishini va ularni rus tiliga tarjima qilish usullarini o'rganayotganda, talabalar mavzuning bir nechta asosiy jihatlarini ajratib ko'rsatishadi, ularni bir nechta bo'laklarga bo'lingan Whatman qog'oziga yozib olishadi, parchalarni kesib, bir nechta guruhlariga ajratishadi. Ishtirokchilarning har bir guruhi savollarga alohida qism bo'yicha javob beradi, natijada barcha variantlar muhokama qilinadi va aniq javoblar shakllantiriladi.

2. Fishbon usuli ko'pincha qo'ng'iroq bosqichida qo'llaniladi. Ushbu strategiyaga murojaat qilish murakkab materialni o'rganishda sodir bo'ladi, bu muammoli mavzuda ma'lum bir qator sabablar va dalillarni ajratib ko'rsatishga imkon beradi. Ushbu texnikadan foydalanish sabab-oqibat munosabatlarini aniqlash, haqiqiy ma'lumotlarga asoslanib o'z taxminlarini asoslash kabi aqliy operatsiyalarni amalga oshirish qobiliyatini rivojlantirishga yordam beradi.

3. "Insert" usuli matn bilan ishlashda ham, yangi leksik va grammatik materialni o'zlashtirishda ham chaqirish, tushunish, aks ettirish bosqichlarida qo'llaniladi. Ushbu texnikadan foydalanish orqali talabalarining mustaqil faoliyati dolzarblashtiriladi, yangi ma'lumotlarni qidirishni rag'batlantiradi va mavjud bilimlarni tizimlashtiradi. Ushbu texnikani qo'llashdan oldin, siz ushbu mavzu bo'yicha mavjud bilimlarni "Klaster" shaklida doskada eslab qolishingiz va namoyish qilishingiz kerak, bu yangi materialni o'rganish uchun o'ziga xos platforma yaratadi. Qarama-qarshiliklarni hal qilish va o'rganilayotgan masala bo'yicha bilimlarni kengaytirish uchun materialni tushunish va aks ettirish bosqichlarida materialning mazmunini o'rganish va uni texnikadan foydalangan holda tahlil qilish taklif etiladi

"Insert", chekkalarga tegishli yozuvlarni yozib, so'ngra stsenariy bo'yicha jadval shaklida ma'lumotlarni taqdim etish: siz allaqachon nimani bilasiz? ("V") - siz uchun mutlaqo yangi narsa nima? ("+") - Mavjud bilimlaringizga nima ziddir? ("- ") - Qaysi savollar haqida batafsil ma'lumot olishni xohlayotganingiz siz uchun tushunarsiz bo'lib qolmoqda? («?»).

Fikrlashni rivojlantirish usullaridan foydalanish samaradorligini nazorat qilish tibbiyot institutining birinchi kurs talabalarining bilim jarayonlarining rivojlanish darajasini diagnostika qilish orqali amalga oshiriladi. Monitoring tadqiqotlari natijalariga ko'ra, maxsus terminologiyani lotin va chet tillarida o'rganish boshlanishida tibbiyot institutining birinchi kurs talabalarining atigi 48 foizi sabab-oqibat munosabatlarini aniqlashda muvaffaqiyat qozondi. O'quv jarayonida mantiqiy rivojlanish uchun vazifalarni muntazam ravishda qo'llaganingizdan so'ng ushbu kognitiv kompetentsiyaning shakllangan fikrlash darajasi 74% gacha ko'tarildi. Talabalarining ma'lumot qidirish qobiliyati o'rtacha 19% ga oshdi. Talabalarining 80 foizini shakllantirish bosqichida materialni umumlashtirish va xulosalarni bayon qilish

bosqichida 48 foizga nisbatan shakllantirishni o'rgandilar. Tushunchalarni taqqoslash mashqlarini samarali bajarishga qodir talabalar soni ikki baravar ko'paydi. Bayon qilish bosqichida talabalarning atigi 32 foizi tibbiy atamalarni aniqlashga qodir edi; shakllanish bosqichida ularning soni 67 foizga oshdi. Chet tilidagi terminologiyani o'z ichiga olgan matnning asosiy g'oyasini aniqlay oladigan talabalar soni ko'paydi: 43% - bayon qilish bosqichi, 69% - shakllanish bosqichi. Chet til lug'atidan foydalangan holda insho yozishga qodir talabalar soni 20 foizga oshdi. Ikkinchi semestrda kognitiv kompetentsiyalarni shakllantirish bosqichida talabalarning 75 foizi tibbiy yo'naltirilgan o'quv konferentsiyasiga ma'ruza qilishni o'rgandilar, ikkinchi semestrda bayon etish bosqichida talabalarning atigi 47 foizi ushbu muammoni hal qilishga muvaffaq bo'lishdi.

Shunday qilib, lotin va chet tillarida maxsus terminologiyani o'qitish jarayonida fikrlashni rivojlantirish usullari tizimidan foydalanish, shu jumladan muammolar mozaikasi, fishbon, Insert va boshqalar tibbiyot universiteti talabalarida tibbiy faoliyatni muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun zarur bo'lgan mantiq, tadqiqot qobiliyatlari, aks ettiruvchi fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishga yordam beradi. O'quv jarayonida qo'llaniladigan fikrlashni rivojlantirish vazifalari talabalarni vaziyatni tahlil qilishga, yangi echimlarni izlashga, tanqidiy fikrlarni ilgari surishga, ham individual, ham jamoaviy aqliy ijodkorlikni amalga oshirishga undaydi. Ushbu vakolatlarning shakllanishi kelajakdagi tibbiyot mutaxassisining rivojlanishida kasbiy ahamiyatga ega omil hisoblanadi.

Ushbu tadqiqot natijalari til bilmagan institutlar talabalarining tafakkurini rivojlantirishga qaratilgan samarali mashqlar to'plamini yanada rivojlantirishda qo'llanilishi mumkin

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Buxarina T. JL, Ivanova E. A., Mixina T. V., Zabolotnaya S. G., Korovina I. A. ikki tillilik sharoitida tibbiyot talabasining kasbiy yo'nalishini shakllantirish bo'yicha qo'llanma. Yekaterinburg: Rossiya fanlar akademiyasi uro, 2006. 242 s.
2. Ahmedova Dilnoza Anvarovna, Normurodova Mutabar Abdullayevna.
3. (2023, 11 November), Language and Instructional Methodology CLIL in Pharmacy Universities. "Journal of Science-Innovative Research in Uzbekistan"
4. Korjuyev A. B., Popkov V. A., Ryazanova E. JL. Oliy ta'lim vazifalari kontekstida aks ettirish va tanqidiy fikrlash // Pedagogika. 2002. №1. 18-22 betlar.
5. Kostomarova E. V. tibbiyot universitetida chet va lotin tillarini o'qitishning o'ziga xos xususiyatlari // aql. Innovatsiyalar. Investitsiyalar. №1.1: Orenburg davlat universiteti, 2014 yil. 71-74 betlar.
6. Ramazonova A. ya.tibbiyot universitetining chet ellik talabalarini terminologik tayyorlashning o'ziga xos xususiyatlari // tibbiy Internet-konferentsiyalar Byulleteni. Saratov, 2016 yil. 6-jild. №1. <https://medcoiifer.com/node/6019> (kirish sanasi: 7.12.2017).
7. Ташкеева Г.К. Об условиях активизации творческой деятельности студентов для успешного обучения // Методика обучения ИЯ. №5, 2009. С. 33-44.
8. Хабарова Т.С. Реализация технологии развития критического мышления у студентов медицинского вуза на занятиях по латинскому языку: учебно – методическое пособие. Оренбург: ООО ИПК «Университет», 2015. 149 с.
9. Хрулева И.И. К проблеме использования активных методов обучения // Методика обучения ИЯ. 2010. №4. С. 36-42.

